

Vývoj slovenského románu

Román predstavuje veľký prozaický epický žáner, ktorý zachycuje širokú oblasť udalostí, spoločenských vzťahov a psychologických situácií. Klasický typ románu sa zakladá na dejí, na rozvíjaní príbehu a na pozadí konfliktov. Romány delíme:

- **Podľa umeleckých smerov:** sentimentálne, romantické, realistické, naturalistické...
- **Z časového aspektu:** historické, spoločenské so súčasnou tematikou, utopické
- **Podľa spracovanej tematickej oblasti:** historické, fantastické, utopické, dobrodružné, detektívne, cestopisné, biografické...
- **Z hľadiska literárneho spôsobu spracovania témy:** humoristické, satirické, experimentálne, reportáže...
- **Podľa kompozície:** romány v listoch, vo forme denníka a dialogizované
- **Podľa funkčného zamerania:** didaktické, dievčenské, horory, komiksy

Klasický román má vymedzenú kompozíciu (expozícia, zauzlenie, vyvrcholenie, a rozuzlenie). Súčasný román už nedodržiava tradičnú výstavbu.

V slovenskej literatúre vznikajú podmienky na rozvoj románu v 18. storočí.

JOZEF IGNÁC BAJZA

- prvý románopisec
- **René mláďenca príhodi a skúsenosti** – výchovný román; 2 časti
- Autor tu využil retrospektívny kompozičný postup (zobrazovanie zložitých a tragických osudov rodiny benátskeho kupca Dona Varleta). René, chovanec benátskeho kupca, sa po mnohých peripetiách vracia domov, čím chcel autor zdôrazniť víťazstvo lásky, rozumu a dobra nad barbarstvom, násilím a nevzdelanosťou.
- Druhý diel má jednoduchú kompozíciu. René s vychovávateľom Van Stiphoutom prichádza cez Viedeň na Slovensko do okolia Trnavy, kde im slovenský sprievodca – „tovariš cesty“ (sám autor) vysvetľuje pomery u nás. Kritizuje pokrytectvo, príživníctvo feudálov, sociálny útlak a zdôrazňuje právo človeka na slobodnú voľbu postavenia.

KUZMÁNY – sentimentálny román

V období **ROMANTIZMU** prozaici častejšie siahali po historických námetoch, ktorými chceli poukázať na problémy súčasnosti.

JOZEF MILOSLAV URBAN

- **Gottšalk** – jediný román štúrovskej prózy, dvojdielny. Zobrazuje násilné šírenie kresťanstva Nemcami medzi polabskými Slovanmi. Slovanské knieža Gočalko opúšťa pohanskú manželku a dieťa, ožení sa s dánskou princeznou – kresťankou a prijíma pogermánčené meno Gottšalk.

ĽUDOVÍT KUBÁNI

- **Valgatha** – nedokončený historický román, námet čerpá z bojov jiskrovcov na Slovensku z konca 15. storočia. Ústrednou postavou je hrdina Valgatha, veliteľ drienčanského hradu. Jiskrovci sa snažia poraziť uhorské vojská na čele s Huňadym. Postava, ktorá chcela

zjednotiť obe strany, bol kňaz Brožko. Sprostredkoval tajné schôdzky Jiskrovej dcéry Milice s mladým Huňadym. Intrigy, tajné schôdzky a súboje sú romantickou zložkou. Bitka o hrad a jeho zničenie patria k realistickým zložkám.

REALIZMUS praje rozvoju prózy, a tým aj románu.

SVETOZÁR HURBAN VAJANSKÝ

- **Suchá ratolesť** – autor v tomto románe rieši otázku návratu zemanstva k slovenskému národu. Dej sa odohráva v 70. rokoch 19. storočia na západnom Slovensku. Hlavnou postavou je zeman Stanislav Rudopoľský, svetobežník, ktorý sa vracia zo zahraničia do rodného Rudopolia. Vlažný vzťah k národnostnej otázke prekonáva pod vplyvom národne uvedomelej rodiny slovenského statkára Karola Vanovského a Adely Rybáričky. Realizmus v románe mizne tam, kde autor kladie pred postavy vysoké ciele.
- typ človeka svetobežníka
- **Koreň a výhonky** – zemiansku problematiku nahrádza otázkou spojenia ľudu s inteligenciou. Názov je symbolický – koreň = stará sedliacka rodina Drevanskoncov; výhonky = mladá generácia, dcéra Anna Drevanská a učiteľský syn Mirko Kladný.
- presahuje rámec rodinného okruhu, využíva širší románový priestor

MARTIN KUKUČÍN

- významný realistický prozaik
- **Dom v stráni** – vyvrcholenie tvorby Kukučina. Autor tu zobrazil rozpad rodového patriarchálneho života sedliactva v Dalmácii. Mal to byť román o láske a smrti, ale je v ňom všetko, čo je medzi láskou a smrťou (život, problémy a osudy jednotlivca, rodín i celej spoločnosti. V centre románu stoja 2 rodiny: rodina starého „ťažaka“ (sedliaka) Mateho Beraca a rodina statkárky „šory“ Anzuly. Vzťah oboch rodín komplikuje láska mladého statkára Nika Dubčiča a ťažakovej dcéry Katice. Láska má v románe svoje prebúdzanie, vyvrcholenie a zánik. Autor dielo kompozične rozdelil na 4 časti, ktorých dej sa zhoduje so striedaním ročných období. Základným kompozičným prvkom je kontrast (život – smrť; rozum – cit). V prvej polovici diela láska dáva do pohybu rodinné vzťahy i celú spoločnosť. V druhej polovici románu si autor kladie základnú filozofickú otázku: čo je vlastne ľudský život a aký má zmysel. Je tu veľa filozofických úvah, najmä úvahy Mateho Beraca. Smrť Mateho Beraca je veľkolepým obrazom zomierajúceho patriarchu. Je to symbolická predzvesť zániku patriarchálneho sedliactva.
- **Mat' volá** – chorvátski vystaňovalci v Čilskom meste
- píše aj historické romány – **Lukáš Blakošň Krasoň**

MEDZIVOJNOVÉ OBDOBIE

JANKO JESENSKÝ

- **Demokrati** – v románe využíva humor, satiru a iróniu. Predstavuje sa ako pozorovateľ života, vynikajúci satirik rozličných povahových a spoločenských pokrivenín (napr. karierizmus). Hlavnou postavou je mladý úradník Landík, ktorý predstavuje kladné mravné ideály. Jeho zápas s predstaviteľmi tzv. vyšších spoločenských vrstiev má niektoré romantické črty. Cez postavu Landíka vyslovil Jesenský svoj kritický názor na postavenie a povahu vysokej byrokracie v rokoch prvej republiky. Demokrati sú humoristickým a satirickým románovým žánrom. Kompozícia je založená na chronologickom zoradení

dejových zložiek. Základnú dejovú líniu tvoria rozličné príhody i náhle zmeny vo vzťahu medzi Landíkom a Aničkou.

LUDO ZÚBEK

- autor historicko-biografických románov
- **Ján Kupecký** – 2-dielny román; beletristicky zobrazil život slovenského portrétistu 18. st.
- **Farebný sen** – rovnaký motív

LADISLAV NÁDAŠI JÉGE

- **Adam Šangala** – historický román. Na pozadí dobrodružného príbehu tu autor zachytil krutý útlak poddaných a náboženské boje na Slovensku začiatkom 17. storočia. Hlavný hrdina Adam je prostý človek z Ľudu, ktorý sa živelne búri proti krivde a útlaku. Po zlej osobnej skúsenosti odchádza z rodnej Oravy do sveta. Cestou sa zapletie do potýčky s neznámym grófom a v snahe uniknúť zatknutiu, zverbuje sa v Žiline za vojaka. Neskôr sa dostáva na zámok veľmoža Praskovského, kde mu hrozí mučenie. Na úteku zažíva celý rad dobrodružných príhod. Napokon sa usadí v Trnave, kde sa ožení a založí si rodinu. Po 5 rokoch ho postavia pred súd a popravia. Adam Šangala má sympatie autora, je to typ ľudového hrdinu.
- autor je skvelý rozprávač, v dialógoch používa hovorovú reč
- **Svätopluk** – historický román, námiet čerpal z obdobia Veľkej Moravy. Hovorí o historickej osobnosti, Svätoplukovi, Rastislavovom synovcovi a neskoršom vládcovi Veľkej Moravy. Naša literatúra postavy z národných dejín idealizovala, ale Jége postupuje inak. Chce ukázať, že aj vládcovia boli bytosti s bežnými ľudskými chybami, že nimi zmietali rôzne vášne a slabosti. Bolo to však o to horšie, že od nich závisel osud národa.
- zaoberal sa aj historickou tematikou

JOZEF CÍGER HRONSKÝ

- sociálno-psychologický realizmus
- **Jozef Mak** – má črty expresionizmu. Ide o svojrázny obraz drobného slovenského človeka. Dej románu vložil do chudobného prostredia na Horehroní v prvých desaťročiach 20. storočia. Dôraz kladie na vnútornú ľudskú drámu. Hlavná postava – Jozef Mak bol nemanželským dieťaťom chudobnej vdovy a ťažko sa prebíjal životom. Stal sa drevorubačom, s nadľudským úsilím si vystaval dom. Čoskoro sa mal oženiť s Marušou, ale musel narukovať. Keď sa po rokoch vrátil domov, našiel nečakané zmeny. V dome, ktorý si postavil, býval jeho brat s Marušou, manželkou. Jozef sa oženil s Julou, ale nemal ju rád => rôzne situácie, ktoré Jozef nerieši rozumovo ale pudovo. Obe ženy napokon hynú a Jozef Mak trpí ďalej. Jozef Mak = hrdina, „človek – milión“.

MILO URBAN

- z obdobia 1. svetovej vojny
- **Živý bič** – unanimistický román (román s kolektívnym hrdinom), je rozčlenený na 2 časti: Stratené ruky a Adam Hlavaj. Vyjadruje silný odpor proti vojne a podáva svedectvá o neľudskostiach vojny. Dejiskom je hornooravská dedina Ráztoky, ktorá leží „pánubohu za chrbtom“. Pod vplyvom frontových udalostí sa zauzľujú osudy ľudí a silnie živelný odpor dediny proti vojne. Okrem jednotlivých postáv tu vystupuje i kolektívny hrdina – dedinský ľud.

- **1.časť:** spoznávame dobu, prostredie, postavy, prvé konflikty. Dedinčania síce poznajú slovo vojna, ale nechápu jeho dosah. Až postupne ho spoznávajú – veľká dražoba, neobrobené polia a podobne....
- **2.časť:** hlavná postava Adam Hlavaj utečie z frontu a skrýva sa v rodnej dedine. Búri sa proti vrchnosti, najmä proti notárovi Okolickému, ktorý zapríčinil tragédiu Adamovej ženy Evy. Na záver sa ľud živelne vzbúri proti pánom a takto sa chce pomstiť za dlhodobý sociálny útlak a hrôzy vojny. Adam je symbolom ľudového odporu voči vojne a akejkolvek neprávosti.

PETER JILEMNICKÝ

- socialistický realizmus
- **Vít'azný pád** – kniha o kysuckej biede a kráse; ide o tri pády hlavnej postavy Mateja Horoňa
- **Pole neorané**
- **Kompas v nás** – má neobvyklú kompozíciu. Autor v románe spojil poviedky Ruska a Kysúc s jednotiacou ideou ľudského šťastia.

FRANTIŠEK ŠVANTNER

- predstaviteľ lyrizovanej prózy
- **Nevesta hôľ** – v románe dominuje predstavivosť a prírodný mýtus nadradený nad reálnu motiváciu deja. Sám rozprávač je imaginárny, neurčitý. Poznávame ho postupne, ale nedozvedáme sa ani jeho meno. Je však zapojený do deja, a to vo vzťahu k poloreálnej, poloéterickej postave Zune a k démonickému Tavovi. Základom fabuly (=dej v časovej následnosti) je hľadanie údajného soka v láske a pokusy o jeho odstránenie. Prekážky v láske medzi lesníkom a dievčaťom z hôľ Zunou, ktorá symbolizuje svet vrchov, sú osnovou deja. Pred lesníkom sa postupne odkrýva obraz jeho protivníka. Nie je to nijaká konkrétna postava, ale celok mýticky poňatej prírody. Lesníkov boj s „protivníkom“ je do značnej miery zápas so sebou samým. Veľkým podielom sa na románe zúčastňuje vízia, sen a prelud. Mýtus prírody a mýtus lásky splyvajú do veľkolepej syntézy, ktorú autor postavil proti ničivosti vojny ako obranu pred ňou.

Román **PO ROKU 1945**

FRANTIŠEK HEČKO

- z obdobia 1. svetovej vojny
- **Červené víno** – generačný román. Na osudoch 3 generácií zobrazil spoločenské pomery a premeny, ktorými prešiel slovenský vidiek od začiatku nášho storočia do 30. rokov. Na začiatku románu nás autor zoznamuje s patriarchálnou rodinou starých Habdžovcov. Z nich sa vyníma syn Urban, ktorý sa oženil s chudobnou, ale pracovitou Kristínou. Mladí odchádzajú do Vlčindolu, kde začínajú gazdovať. Urban je typom mladého hospodára, ktorý vidí, že po starom sa žiť nedá. Šľachtí vínnu révu a po čase sa mu začína dariť. Tým si znepriatelí dedinských boháčov na čele so Silvestrom Bolebruchom, ktorí ho chcú priviesť na mizinu. Spory medzi nimi urovnávajú až ich deti sobášom. V románe ďalej sledujeme osudy detí Habdžových a Bolebruchových – Marka a Magdalény. Autor sa sústreďuje na postavu Marka, ktorý má autobiografické črty. Zobrazuje jeho štúdium na poľnohospodárskej škole a problémy chudobných študentov. Po štúdiách odchádza Marek za adjunkta na veľkostatok. Vidí ťažký život poľnohospodárskych robotníkov, ktorí si postupne uvedomujú svoje położenie a štrajkujú. Marek sa kladne stavia k štrajku, ale

nakoniec z veľkostatku odchádza. Autor v románe rozvíja tradície realistickej dedinskej prózy sociálno-kritického zamerania s výrazovým systémom lyrizovanej prózy.

PETER JAROŠ

- prozaik strednej generácie
- **Tisícročná včela** – osudy troch generácií Pichandovcov, hybských roľníkov a remeselníkov. Zobrazil tu starý patriarchálny slovenský vidiek v rokoch 1890 – 1918. Vystupuje tu rôznorodá hybská pospolitosť: vyhranené charaktery, ale i rôzne figúry a figúrky. Autor so zmyslom pre detail vykreslil ľudí pri práci i zábave, ale všima si aj ich citové a myšlienkové procesy. Cez ľudské lásky, narodenia a skony, cez prácu, radosť i tragédie, zobrazuje človeka v jeho ľudskej prirodzenosti, ako tvorca hodnôt, ako obnovovateľa života.

HISTORICKÁ TEMATIKA V ROMÁNOCH

MARGITA FIGULI

- **Babylon** – kríza a zánik absolútnej moci na pozadí posledných rokov existencie Novobabylonskej ríše

EUDO ZÚBEK

- Doktor Jesénius; Jar Adely Ostrolúckej

MILAN FERKO

- Svätopluk; Medzi ženou a Rímom
- román po roku 1945